

Skogsbrukets påverkan på arter och landskap i Sverige

Råd för en ökad hållbarhet

Mia Sklenar

Exekutiv sammanfattning av självständigt arbete i biologi VT 2009
Institutionen för biologisk grundutbildning, Uppsala universitet.

Inledning

Sverige har en lång skogsbrukstradition. Skogen är en förnyelsebar resurs som är ett stort tillskott i vår ekonomi. Vår girighet hotar dock att urholka skogens biodiversitet. Skogsbruket har drivit den svenska skogen att förändras radikalt under de senaste 150 åren, kanske mest under de senaste 60 åren. Anledningen är den ökande intensiteten där kalhuggning är den mest använda metoden.

I skogsvårdslagen från 1994 jämförs skogens produktionsvärde med dess naturvärden. Detta nämns även i Sveriges 12:e miljömål Levande skogar. Principen verkar dock inte följas till punkt och pricka. Skogsbolagen avverkar många gånger skyddsvärda skogar med protester från lokalbefolkning och miljöorganisationer som följd. Artantalet talar också ett tydligt språk. De monotona produktionsskogarna härbärgerar inte lika många arter som urskogarna, och många skogslevande arter knutna till skogar med lång kontinuitet och död ved har minskat drastiskt. För att vända denna negativa trend krävs en attitydförändring hos skogsintressenter och ökad medvetenhet hos allmänheten.

Skogsbruket i Sverige

Skogsbruk, främst kalhuggning, innebär att skogen utsätts för storskaliga onaturliga störningar samtidigt som naturliga störningar (exempelvis bränder) hålls på en miniminivå. Detta innebär konsekvenser för landskapet och för de olika arterna som lever i skogen.

Påverkan på landskap

Skogsbruket har lett till brist på död ved vilket gör att många arter beroende av just död ved har minskat. Fragmenteringen och därmed också kanteffekterna har ökat. Mindre skogsfragment ger mer vindexponering och ökar risken för att träd ska blåsa omkull. Introduktion av nya mer produktiva trädarter har lett till en förändring i mikroklimatet och större mottaglighet för skadedjursangrepp. Även gödsling leder till en förändring av mikroklimatet. En långvarig ändring av markvegetationen sker då konkurrenskraftiga växter kan dominera på grund av den goda tillgången på kväve. Detta leder också till minskad bärproduktion.

Påverkan på arter

Störningståligena organismer (exempelvis rådjur och vissa örter) gynnas av skogsbruket medan de störningskänsligena organismerna (exempelvis lavar) missgynnas. Tyvärr blir de organismer som redan är ovanliga oftast hårdast drabbade av skogsbrukets följder. Två arter som idag är hotade i Sverige presenteras nedan.

Vitryggig hackspett (Dendrocopos leucotos)

Den vitryggiga hackspetten har minskat kraftigt de senaste 60 åren. Den är en specialist på lövvedslevande insekter och har därför missgynnats av minskningen av lövträd och framförallt lövved i svenska skogar. Det finns idag endast ca 10 individer kvar i hela landet. Detta faktum har gjort att arten idag är listad som akut hotad (CR) i Artdatabankens rödlista. Hackspetten kräver stora områden med mycket lövträd och lövved vilket gör att åtgärder som gynnar den även gynnar många andra arter som lever i dess miljöer.

Långskäg (Usnea longissima)

Långskägget är en gulgrön till grågrön hänglav som lever i urskogar, främst fuktiga granskogar med lång kontinuitet. Den sortens skogar har minskat kraftigt i Sverige. Arten är idag klassad som sårbar (VU) i Artdatabankens rödlista. Långskägget är känsligt för uttorkning och har svårt att sprida sig, därför påverkas den kraftigt av kalhuggning som ökar exponering samt fragmentering. Arten föredrar lagom gles skog med ett måttligt ljusinsläpp, det är därför möjligt att bedriva skogsbruk med andra metoder i områden där den förekommer.

Alternativa skogsbrukstekniker

Olika metoder för att minska skogsbrukets påverkan på naturen används redan idag, dock ofta i för liten uträkning. Många tekniker innebär ökning av andelen död ved. Blädning av skog leder till just detta och innebär att i skogsbestånd med blandad ålder endast de träd som nått en hög ålder avverkas. Genom att på konstgjort sätt skapa död ved genom ringbarkning eller högstubbar skapas habitat åt vedlevande organismer även på kalhyggen. Även lämnade träd bidrar så småningom till kontinuiteten av död ved. Dessa kommer även att skapa en ny generation träd på hygget med sin fröspridning, och får därför gärna vara lövträd. Att lämna skyddszoner längs med vattendrag är viktigt eftersom dessa reducerar kanteffekter. Skyddszonerna är även gynnsamma för mossor eftersom luftfuktigheten bibehålls. Branden är en naturlig störning i den boreala skogen och naturvårdsbränning används därför i vissa områden för att gynna störningståligen arter.

Certifiering

Det finns idag två olika oberoende organisationer som arbetar med certifiering av skog i Sverige: Forest Stewardship Council (FSC) och Programme for the Endorsement of Forest Certification schemes (PEFC). Dessa organisationer garanterar att ett skogsbruk certifierat av dem är ansvarsfullt och följer regler vad gäller ekonomiska och sociala värden samt tar hänsyn till miljön.

Osäkerheter

Olika avvägningar behöver göras mellan ekonomiska vinster och vinster för biodiversiteten. Till exempel behövs en utvärdering av hur mycket gödslingsdoserna ska minskas för att det ska vara hållbart på flera plan. Mer kunskap behövs även om naturvårdsbränningar och var de gör nytta. Vilka organismer som missgynnas av skogsbruket behöver undersökas mer noggrant för att lättare kunna ta åtgärder mot detta. Det behöver nämligen inte vara så att organismer som liknar varandra påverkas på samma sätt. Certifieringen av skog har kritiserats för att inte fungera tillräckligt bra i Sverige.

Rekommendationer

Skogsbruk ska sträva efter att i så stor grad så möjligt efterlikna naturliga störningar. Detta kan med fördel göras genom att alltid använda en kombination av olika tekniker för att få en heterogenitet även i produktionsskogen. En undersökning av störningshistoria och om arterna i området är gynnade eller missgynnade av störningar krävs innan beslut tas om vilka skogsbruksmetoder som ska användas.

Störningskänsliga skogar

- En blandning av skogsbrukstekniker (exempelvis blädning och skärmföryngring) bör användas för att behålla mikroklimat och hydrologiska förhållanden i skogen.
- Kalhuggning bör ej användas.
- En del av skogen bör lämnas orörd för att självgallras. Detta gynnar kontinuiteten av död ved.

Störningståliga skogar

- Kalhuggning kan användas i viss utsträckning då störningståliga organismer tidigare gynnade av brand trivs på kalhyggen. Att denna typ av skogsbruk stödjer en annan artsammansättning än den övriga skogen bör dock beaktas.
- 5-20 fröträd/hektar bör lämnas på kalhyggen. Detta gynnar heterogeniteten.
- Död ved i form av exempelvis högstubbar bör lämnas på kalhygget för att vedlevande organismer ska få tillgång till habitat.
- Om det finns tecken på att brandinducerade organismer finns på platsen bör man utföra enstaka naturvårdsbränningar för att gynna dem.

Skogscertifiering

Certifiering kan bli ett viktigt verktyg för att kontrollera vilka metoder skogsbruket använder sig av. Systemet bör dock modifieras, främst i vilka påföljder som tillämpas för brutna regler, för att det ska fungera bra. Avverkarna bör också få en mer grundlig utbildning i tillämpningen av reglerna. Träprodukter från ett certifierat skogsbruk är dock fortfarande att föredra framför produkter från ett icke certifierat.

Information

Allmänheten, beslutsfattare och intressenter inom skogsnäringen bör få mer kunskap om skogsbrukets konsekvenser i naturen. En ökad medvetenhet leder till större krav på skogsbolagen att bruka skogen mer hållbart. En kunskapshöjning hos allmänheten kan uppnås genom:

- Informationskampanjer eller annan uppmärksamhet i media.
- Inkorporering av skogskaraktärer i stadsmiljö exempelvis genom att ha död ved i stadsparker med en tillhörande informationsskylt som berättar varför den döda veden är viktig i skogslandskapet.

Denna exekutiva sammanfattning är baserad på litteraturstudien *Skogsbrukets påverkan på arter och landskap i Sverige – Råd för en ökad hållbarhet* (Sklenar M. 2009. Examensarbete i biologi. Institutionen för biologisk grundutbildning, Uppsala universitet.)